

Hlasy, které neslyšíme...

„Týrání, zneužívání, zanedbávání seniorů a špatné zacházení s nimi (tzv. elder abuse and neglect) je jednorázové nebo opakované, záměrné nebo nezáměrné jednání nebo nečinnost vůči člověku vyššího věku, typicky ve vztahu odůvodněné očekávatelné důvěry, v jehož důsledku došlo ke škodě či újmě fyzické, psychické, sociální, materiální, právní nebo mravní, případně k jejich kombinaci.“

Důsledkem tohoto jednání či nečinnosti může být kromě ohrožení majetku, zdraví, života, svobody nebo lidské důstojnosti také vznik či prohloubení situační, dočasné nebo celkové zranitelnosti člověka. Výše definované týrání, zneužívání, zanedbávání seniorů a špatné zacházení s nimi může, ale nemusí naplňovat skutkovou podstatu trestného činu. Jeho původci mohou být jednotlivci, instituce či společenské prostředí.“ (Definice přijatá Výborem pro práva starších lidí Rady vlády ČR pro lidská práva)

Mít hlas, být slyšet a vidět, být vnímán a respektován. To je jedna ze základních lidských potřeb. Už když se narodí miminko, lékař sleduje, jestli se rozplakalo, jestli má svůj hlas, jestli ohlásilo svůj příchod. Hlasové ovládání je něco, co očekáváme od nejmodernějších technologií jako praktickou vychytávku. Možná vás napadne i řada dalších významů, sloganů a slovních spojení, které se ke hlasu pojí. A všimnete si, že řada z nich neodkazuje jen k pouhé produkci zvuků spolupůsobením vzduchu a hlasivek, ale poměrně často v nich hlas reprezentuje určitý symbol.

I mlčení je symbolické

„Symbolické je i mlčení, které obestírá fenomén týrání, špatného zacházení se seniory a jejich zneužívání,“ uvádí socioložka Masarykovy univerzity Lucie Vidovičová. Ta již druhým rokem vede interdisciplinární projekt, který si klade za cíl toto mlčení v české společnosti prolomit. „Takzvaný syndrom EAN (z anglického elder abuse and neglect), tedy syndrom špatného zacházení s lidmi ve vyšším věku, nemá v Česku ani pořádně zavedené označení. Má celé spektrum příčin, vy-

skytuje se v řadě kontextů a uniká jednoduchým řešením.“ Se svým týmem se Lucie Vidovičová snaží nejdříve tento fenomén nějak pojmenovat, definovat. Zjistit, jaký je jeho výskyt u lidí v ČR starších šedesáti let, a nakonec pozvat nejrůznější aktéry, kteří by mohli přispět k jeho řešení, ke společnému jednacímu stolu.

V rámci spolupráce s Institutem pro restorativní justici chtějí totiž ukázat, že je možné hledat nové cesty řešení právě pomocí přístupů tohoto typu justice. Ředitelka institutu Petra Masopust

Šachová je právnička a ve své praxi vidí, jak moc se výsledky restorativního přístupu mohou od toho klasického, orientovaného na trest, lišit: „Zjednodušeně můžeme říct, že punitivní, tedy trestající justice se zaměřuje jen na trestný čin a jeho potrestání. Naopak restorativní přístupy se snaží upozornit, že kromě porušení právních norem toto špatné jednání narušuje mezilidské vztahy, a to nejen u osob, které bychom klasicky označili jako oběť a pachatel, ale i u mnohem širšího okruhu lidí, rodiny, sousedství.“

Týrání a zneužívání seniorů není často vidět

To je podstatné právě pro řešení takových problémů, jako je týrání a zneužívání seniorů. Ty jsou často v jakési šedé zóně. Svou intenzitou nedosahují míry trestného činu nebo přestupku a nemusí ani splňovat definici domácího násilí, protože se mohou stávat mimo domácnost nebo není vždy zcela jasná hranice mezi obětí a pachatelem. Všechny tyto charakteristiky jsou něco, co policie potřebuje „vidět“, aby mohla konat. Syndromu týrání, zneužívání a špatného zacházení si však nezřídka všimne spíš poštovní doručovatelka, lékař nebo sousedi. Restorativní justice také klade do popředí potřeby obětí, protože dopady těchto činů bývají širokospektré a lidé s tímto traumatem potřebují dlouhodobou podporu.

Odborníci vedou disputece, zda je zranitelnost podmínkou nutnou nebo alespoň dostačující pro to, abychom o týrání mohli hovořit. Socioložka Lucie Vidovičová razí názor, že „zranitelnost je spíš důsledkem týrání než charakteristikou budoucí oběti. Definujeme-li týrání jako něco, co se děje pouze zranitelným osobám, pak můžeme přehlédnout velkou skupinu lidí, kteří mohou být nějakou formou špatného zacházení nebo absencí podpory a péče postiženi.“

Celou situaci komplikuje dynamická povaha stárnutí jako takového. S tím, jak stárneme, se naše sociální, zdravotní anebo finanční situace může změnit doslova ze dne na den. S obdobnou rychlostí se vynořují i rizika, která mohou do špatného zacházení vyústit. I proto nelze pracovat s přesnou věkovou hranicí, která by potenciální okruh obětí nějak časově vymezila. Nelze přece říct, že člověk, kterému bude za týden 65, nemá právo na zvýšenou ochranu, kdežto člověk, jemuž bylo 65 včera, už ano.

Jan Lorman z Gerontologického institutu v Praze je proto velkým propagátorem tzv. irského

modelu. Irsko totiž nedávno zavedlo nová pravidla, podle nichž ochrana proti týrání, zneužívání a špatnému zacházení platí pro všechny dospělé osoby, tedy starší osmnácti let, na které se už nevztahuje ochrana dětí. „Na jednu stranu se to může zdát poněkud extrémní, že dělíme lidi pouze na děti a dospělé, ale na druhou stranu to může být i velmi osvobozující, protože přestáváme potřebovat věkově definované škatulky a rozlišovače. Rozvíjí to věkově inkluzivní společnost, tedy společnost pro každý věk,“ vysvětluje Jan Lorman. „Společnost přátelská pro každý věk“ je slogan, který v rámci celosvětové kampaně razí i Světová zdravotnická organizace. Ta už v minulosti stála za hnutím za zdravé a aktivní stárnutí. Nyní se snaží tato témata doplnit i o problematiku věkové diskriminace. Týrání a zneužívání starších lidí pak považuje za extrémní projev diskriminace a zavazuje vlády k nalézání aktivních řešení.

Jak je na tom Česko?

Data o tom, jak velký problém týrání seniorů v České republice představuje, doposud chyběla. Na rozdíl od mnoha dalších států světa, které už své výzkumy provedly v minulosti, se toto šetření u nás realizovalo až nyní a výsledky se stále zpracovávají. Ale už předběžné analýzy těchto dat, která reprezentují zkušenosti seniorů a senierek z celé naší republiky, potvrzují, že i u nás se jedná o problém hodný okamžité pozornosti.

V dotazníku, který tým projektu na základě zahraniční inspirace využil, byly sledovány zkušenosti s lehčími formami špatného zacházení, jako jsou hrubé verbální útoky, přes finanční

Máte nějakou vlastní či zprostředkovanou zkušenost se špatným zacházením či doporučení na řešení tohoto problému?

Můžete kdykoliv napsat na e-mail: ageismus@seznam.cz nebo se zcela anonymně a bezplatně obrátit na Linku důvěry Senior telefon 800 157 157 (provozuje Život 90).

Budujme společnost přátelskou pro každý věk.

zneužívání až po ty vysoce závažné, jako je fyzické a sexuální násilí či omezování osobní svobody. Rozptýl odpovědi se pohyboval od 1 % do 15 % dotázaných. Zároveň ale v celém dotazníku nebyla jediná položka, s kterou by se nsetkal žádný z respondentů či respondentek. Když autoři sečetli všechny, kteří měli jakoukoliv zkušenost, tedy ty, kteří se s něčím takovým za poslední rok setkali osobně v domácím prostředí, na veřejnosti nebo „jen“ jako svědci, vyšlo jim v předběžných výsledcích číslo 40 %.

„Byla jsem těmito výsledky šokovaná,“ komentuje Lucie Vidovičová své pocity z prvních výsledků. „Ze zkušeností zahraničních kolegů jsem samozřejmě tušila, že ten výskyt se takto pohybuje, ale když si pak za každým procentem představíte konkrétní osoby, které namísto spokojeného stáří prožívají nějakou fyzickou nebo psychickou bolest,

svírá se vám žaludek.“ Autoři navíc doplňují, že ani tyto podíly nelze považovat za konečné, tato metodologie totiž často popíše onu příslovečnou špičku ledovce. Některé oběti k sobě totiž třeba ani nesmějí pustit tazatele či tazatelku, kteří by s nimi mohli dotazník vyplnit, nebo ho nesmějí vyplnit zcela upřímně, protože na ně někdo „dohlíží“. Ale i tak jsou to nesmírně cenné informace. Ukazují třeba také to, že jen poměrně malá část se s tím, co se událo, někomu svěří, a že ne vždy toto svěření vede ke zlepšení celé situace.

Závěrem

Až budou analýzy dokončeny, vědci budou moci identifikovat nejslabší články celého systému a dosud poskytované pomoci tak, aby podpora obětem a práce s lidmi, kteří se takových činů dopouštějí, a s celou komunitou vůbec byla efektivnější než dosud. „Aby ony hlasy obětí i těch, co by třeba rádi pomohli, ale nevědí, jak do toho, nebo i těch, kteří třeba pod tíhou pečovatelských povinností, které nemají s kým sdílet, a v důsledku přetížení se dopustí něčeho, co bolí, byly vyslyšeny,“ popisuje Lucie Vidovičová cíle projektu.

Text: Emilie Jašová
Foto: Shutterstock

Ing. Emilie Jašová, Ph.D.,
oddělení sociálního bydlení,
bezdomovectví a podpory seniorů,
Odbor sociálních služeb a inspekce
sociálních služeb, MPSV

Složitost tématu vyžaduje komplexní řešení, na němž se podílejí interdisciplinární týmy reprezentující různé odbornosti a úhly pohledu. Řada z nich se sešla pod symbolickou střechou projektu RESTABUS, který podporuje Technologická agentura z programu Ěta (TL05000516). Zkratka RESTABUS je spojením slova „abusus“ (týrání, zneužívání) a „restorativní justice“.

